

Wasmachines, Glen Mills of het taakvaardigheidsmodel

Presentatie en illustratie van een methode om interventies in residentiële instellingen voor jeugdzorg te vergelijken

Bob Horjus Horjus · Chris Baerveldt

Samenvatting In veel gevallen kunnen de resultaten van effectstudies bij jeugdinrichtingen niet geïnterpreteerd worden, omdat er geen rekening mee wordt gehouden dat er veel interventies gepleegd worden die niet altijd binnen de officiële filosofie of theorie van de inrichting passen. In dit artikel wordt een methode geschetst die daar wel mee kan omgaan. Bovendien wordt er rekening mee gehouden dat interventies veelal gericht zijn op het gedrag binnen de residentiële instelling, terwijl het doel is om het gedrag erbuiten te beïnvloeden. De methode wordt gepresenteerd en geïllustreerd met behulp van een pilotstudy naar twee inrichtingen, de Kolkemate in Zutphen en de Glen Mills School in Wezep.

Er zijn verschillende methoden om een wasmachine te kopen. Sommige mensen lopen eenvoudig een winkel binnen en wijzen, na eventueel de verkoper een kwartier te hebben aangehoord, een favoriete machine aan. Deze methode is handig voor mensen die meer geld dan tijd hebben. Zuiniger mensen doen liever een vergelijkend onderzoek. Ze raadplegen bijvoorbeeld een recente consumentengids waarin de testresultaten staan van de meest voorkomende wasmachines. Duurzaamheid, prijs, stroom- en waterverbruik staan daar per machine aangegeven en er staat ook keurig vermeld welk apparaat de beste prijs-kwaliteitverhouding biedt.

Het zou handig zijn als er ook een consumentengids was voor de aanpak van criminaliteit. Er is de laatste tientallen jaren veel effectonderzoek verricht (zie bv.

Boendermaker, 1999). Zo geeft Bol (1995) een overzicht van de effecten van verschillende soorten interventies. Zij vergelijkt daarvoor recidivecijfers, het percentage personen dat na verloop van een bepaalde periode (opnieuw) een delict pleegt. Ze houdt daarbij ook rekening met het feit dat interventies gericht kunnen zijn op verschillende doelgroepen, zodat de effecten niet altijd vergelijkbaar zijn (een recidivecijfer van 50% is bijvoorbeeld hoog voor ‘Halt’ en laag voor ex-gedetineerden). De aanpak van Bol is gedegen en op haar methoden is, technisch gezien, weinig aan te merken. Toch leveren studies zoals deze kennelijk onvoldoende op, want volgens het Ministerie van Binnenlandse Zaken en het Ministerie van Justitie (1997) is het moeilijk om onderzoeksresultaten te vertalen naar de implementatie van nieuwe projecten.

Waarom bestaat de ‘crimi-consumentengids’ niet? Een van de voornaamste beperkingen van de studie van Bol is dat er geen rekening gehouden wordt met het feit dat instellingen en projecten meestal verschillende soorten interventies tegelijk plegen. Bij de effecten die Bol vindt, is daarom achteraf niet meer na te gaan door welke van die interventies de recidive al dan niet werd tegengehouden. Boendermaker (1999, p. 147) stelt in dit verband: ‘Bij het evalueren van residentiële behandeling blijft het moeilijk om het effect te bepalen. Het verblijf in een tehuis, inrichting of kliniek bestaat immers uit veel verschillende onderdelen. Er zijn maar weinig onderzoeken waarin voldoende inzicht wordt gegeven in de diverse onderdelen en de precieze inhoud ervan. Daardoor is het lastig om na te gaan welke elementen uit het totale pakket dat een inrichting biedt, nu effect hebben en welke niet.’ Dat zien we bijvoorbeeld bij het door Bol (1995) genoemde ‘contingency management model’. Hierbij wordt ‘mensen ... in een inrichting geleerd om leertheoretische principes bij overige groepsleden toe te

Bob Horjus Horjus, en, (✉)

Drs. B. Horjus is sociaal pedagoog. Hij werkt als freelance onderzoeker en adviseur en is coördinator begeleiding en opvang jeugdhulpverlening bij de Stichting Timon te Zeist.

passen' (p. 50). Het lijkt op het eerste gezicht een duidelijk voorbeeld van gedragstherapie, maar het is de vraag of groepsprocessen niet een minstens zo belangrijke rol spelen bij het behalen van effecten.

Het lijkt voor de hand te liggen meer, gedetailleerdere studies te verrichten naar het werk in inrichtingen en dat is onder meer gedaan door Boendermaker (1999). We stuiten nu echter weer op een ander probleem, namelijk dat er '... geen gemeenschappelijk referentiekader is voor het beoordelen van effectiviteit van de door de inrichtingen geleverde inspanning' (Dienst Justitiële Jeugdinstellingen, 1998, p. 6). Dit geldt ook voor de afzonderlijke interventies. Hoe moeten interventies binnen projecten met elkaar vergeleken worden? In hoeverre zijn bijvoorbeeld gesprekken met ouders van probleemjongeren te vergelijken met het aanstellen van een mentor binnen de inrichting? Er is een grote variatie aan interventies die binnen een project of een inrichting uitgevoerd kunnen worden. Bovendien blijkt uit navraag bij instellingen dat een inrichting al snel twintig verschillende soorten interventies in het pakket heeft. Daarom is het noodzakelijk om de hoeveelheid informatie op de een of andere wijze vergelijkbaar te maken.

Concluderend: er moeten aan effectstudies twee ogenschijnlijk conflicterende eisen worden gesteld. Enerzijds moet er meer informatie komen over de afzonderlijke interventies die binnen projecten worden gepleegd. Anderzijds moet die informatie over de interventies op de een of andere manier worden vereenvoudigd. Er moet daarom een balans gevonden worden tussen detail en vergelijkbaarheid, dat meer informatie bevat dan tot nu toe gebruikelijk is in vergelijkend effectonderzoek, maar afgezien moet worden van de nadruk op detail en uniciteit die bijvoorbeeld veel casestudies eigen is. Wij willen in dit artikel een methode presenteren die aan deze eisen voldoet. We concentreren ons daarbij op het werk in inrichtingen. We illustreren onze methode met resultaten van een pilotstudy die is uitgevoerd in twee residentiële instellingen, de Glen Mills school en de Kolkemate. We sluiten het artikel af met een korte evaluatie van onze methode en enkele suggesties voor de toepassing ervan.

Methoden om interventies te vergelijken

Een van de mogelijkheden om afzonderlijke interventies binnen een inrichting systematisch in te delen is door vergelijkend onderzoek binnen een bepaalde 'school' uit te voeren. Zo biedt de gedragstherapeutische school een vergelijkingskader voor verschillende interventies. Interventies zoals het hanteren van een feedbacksysteem via puntentoekenning en het consequent benoemen van wat jongeren goed kunnen en doen, zijn binnen de termen

van de school beide te categoriseren als het bekrachtigen van gewenst gedrag (vgl. Boendermaker 1999). Het grootste probleem is hier dat evaluatie binnen een school 'niet eerlijk' is tegenover andere scholen. Zo kan een evaluatie binnen de gedragstherapeutische school niet overweg met interventies die buiten de 'scope' van deze school vallen, zoals de groepsprocessen in de methode van Glen Mills. Interventies die niet goed passen binnen de gedragstherapeutische school verdwijnen daarmee ten onrechte uit beeld. Sterker nog, een van de belangrijke doelen van vergelijkend onderzoek, uitzoeken welke methode nu het beste werkt, kan nooit op een dergelijke wijze bereikt worden.

Een neutralere wijze om interventies met elkaar te vergelijken, is ontwikkeld door Baerveldt (1993, 1996). Hierbij wordt voor elke interventie gescoord wat de invloed ervan is op de aantrekkelijkheid van het al dan niet voortzetten van delinquent gedrag. Zo kan een werkproject voor deelnemende jongeren delinquent gedrag relatief ongunstig maken omdat niet-delinquent gedrag (letterlijk) beter beloond wordt. Daar kan tegenover staan dat werken meer moeite kost. Interventies die tot een betere sociale integratie leiden, verhogen de sociale kosten (afkeuring door relevante anderen) van delinquent gedrag en verlagen de kosten van prosociaal gedrag. Baerveldt toont aan dat het mogelijk is om binnen zijn methode een groot scala aan interventies en werktheorieën met elkaar te vergelijken. Zijn aanpak is met succes toegepast op een metaevaluatie van preventieprojecten (Polder & Van Vlaardingen, 1992), maar is ook gebruikt als methode om preventie te ontwerpen (Baerveldt, 1995) en als methode om conclusies te trekken over de waarde van effectevaluaties voor criminologische theorieën (Baerveldt 1996). De kracht van de methode is dat veel informatie samengeperst wordt in enkele variabelen. Dit is voordelig voor (meta)evaluaties van sterk uiteenlopende preventieprojecten, maar schiet tekort voor de evaluatie van residentieel werk. Zo zouden uiteenlopende interventies als gezinsgesprekken en sociale-vaardigheidstraining hetzelfde scoren. Bovendien is er geen oog voor het belangrijke verschil tussen gedrag dat binnen de inrichting wordt aangeleerd en het gedrag dat uiteindelijk buiten de inrichting verwacht wordt.

Het drempelmodel

Residentiële instellingen verschillen van andere behandelprojecten doordat ze gedragsverandering proberen te bewerkstelligen door de doelgroep te laten verblijven in de instelling. Men wil delinquent gedrag van de doelgroep ná het verblijf voorkomen (of prosociaal gedrag na het verblijf bewerkstelligen). Dat gebeurt niet

rechtstreeks, maar indirect door gedragsverandering in de inrichting. Dat levert een essentieel probleem op: men kan jongeren motiveren om een vakopleiding te volgen en zelfs te werken in de inrichting, maar dat is nog niet hetzelfde als werken buiten die inrichting. In de praktijk zal er een *drempel tussen het gedrag binnen en buiten de inrichting* bestaan. Deze drempel levert voor inrichtingen een belangrijk probleem op en het kan bijzonder nuttig zijn om te proberen de drempel te verlagen (zie Boendermaker, 1999).

Vanwege het belang van de drempel tussen het gedrag binnen en buiten de inrichting, presenteren we hier een evaluatiemethode waarin die drempel een expliciete plek inneemt en noemen die daarom *het drempelmodel*. We gebruiken daarbij een deel van de terminologie van het ASE-model (zie verderop in deze paragraaf) van Kok en Oostveen (1987; zie ook De Vries 1993), dat traditioneel gebruikt wordt om preventiestrategieën te ontwerpen en waarmee eerder een effectevaluatie in justitiële inrichtingen is gedaan (Horjus, 1995 en 1997).

Het drempelmodel gebruikt de termen in het ASE-model op iets andere wijze waardoor het meer toegespitst is op de situaties in residentiële inrichtingen. Het gaat ervan uit dat de inrichting het gedrag van de doelgroep buiten de inrichting wil veranderen. Het gaat de inrichtingen hier om prosociaal gedrag van jongeren (G) in de maatschappij. De inrichting werkt echter niet direct aan G maar aan I, prosociaal gedrag of gedragsintenties binnen de inrichting. Het kernidee is dat men door I binnen te veranderen, uiteindelijk ook G buiten de inrichting verandert. Inrichtingen proberen bijvoorbeeld jongeren te leren omgaan met conflicten binnen de inrichting in de hoop dat ze ook buiten de inrichting beter met conflicten omgaan.

Veranderingen in I worden in ons model bewerkstelligd door veranderingen van de *attitude* (A), de gepercipieerde *sociale norm* van de omgeving (S) en de gepercipieerde *eigen effectiviteit* (E). De attitude A van de jongere betreft de kosten en baten die hij/zij verwacht van delinquent gedrag tegenover prosociale alternatieven. Zo kunnen jongeren denken dat diefstal meer oplevert dan werken en minder inspanning kost. Daarnaast spelen morele waarden hier een rol. Zo kan bijvoorbeeld op beslissende momenten de overtuiging dat het beter is om niet te stelen een belangrijk argument zijn. Het idee is dat naarmate de attitude negatiever is tegenover delinquent gedrag, prosociaal gedrag bevorderd wordt. De gepercipieerde sociale norm S betreft de door de jongere waargenomen opvattingen van relevante anderen over zijn/haar gedrag I en G. Het idee is dat naarmate de jongere inschat dat deze relevante anderen negatiever staan tegenover antisociaal gedrag, de kans dat hij/zij dat gedrag gaat vertonen kleiner wordt. De

gepercipieerde eigen effectiviteit E van de jongere is zijn/haar geloof in eigen capaciteiten waar het gaat om het volgen van een bepaalde gedragslijn. Veel gedetineerden geloven bijvoorbeeld niet dat ze in staat zijn om na vrijlating buiten het criminele circuit te blijven; ze beschouwen dat als het gevolg van externe omstandigheden waarop ze zelf geen invloed hebben. Anderen zien hun handelen (meer) als gevolg van eigen beslissingen.

Zoals hierboven gezegd werkt het verschil tussen de situatie binnen en buiten de inrichting als een drempel (D). Deze drempel kan de kans verkleinen dat de op de inrichting aangeleerde sociale vaardigheden ook worden toegepast in de buitenwereld. Daarom kan de inrichting naast het versterken van I ook werken aan G door de drempel D te verlagen. De inrichting kan dat onder meer doen door tijdens het verblijf in de inrichting voorwaarden te creëren die de situatie buiten de inrichting veranderen (bv. door arbeidsbemiddeling). De drempelmethode komt erop neer dat het werk in inrichtingen systematisch wordt gecategoriseerd door van elke interventie de invloed te schatten op de attitude (A), de sociale norm (S) en de eigen effectiviteit (E) van de jongeren en op de mate waarin de interventie de drempel tussen I en G verlaagt.

Een voorbeeld kan de categorisering verduidelijken. Men kan het volgen van een vakopleiding in een justitiële jeugdinstelling op de volgende wijze scoren. Er kan een positieve invloed op A verwacht worden omdat het bij de jongere het idee kan versterken dat werk relatief meer oplevert dan delinquent gedrag. Het zou ook, zeker als jongeren voor het eerst in hun leven een diploma halen, de eigen effectiviteit (E) kunnen versterken. Er is geen direct effect op S te verwachten omdat er niets gebeurt met de omgeving van de jongere (dat zou wel kunnen, maar dan gaat het om een aanvullende, andere interventie). Het is ook niet waarschijnlijk dat de drempel D tussen I en G verlaagd wordt, omdat ex-gedetineerden ook met een vakdiploma maar een kleine kans maken om weer aan het werk te komen.

Nu zal niet iedereen bij dit voorbeeld dezelfde conclusies trekken: men kan effecten hier ook anders inschatten. Dat is voor een groot deel het gevolg van de nogal ruime omschrijving: 'het volgen van een vakopleiding'. Feitelijk zou van deze vakopleiding een praktijkanalyse moeten worden gemaakt waarbij nauwkeurig in beeld wordt gebracht wat er precies voor wie gebeurt, met welke intensiteit en kwaliteit. Zo maakt het voor het effect op E nogal wat uit op welke manier de vakopleiding geïntroduceerd wordt bij de jongeren. Als een gedetailleerd beeld ontbreekt, en dat is nogal eens het geval bij grootschalige studies, kunnen panels van deskundigen worden ingezet (zie bv. Polder & Van Vlaardingen, 1992).

Voorbeeld: analyse van het werk in de Kolkemate en de Glen Mills school

We illustreren het drempelmodel met een schetsmatige analyse van de interventies in twee justitiële inrichtingen, de Glen Mills School in Wezep en de Kolkemate in Zutphen. We kiezen deze inrichtingen omdat ze beide expliciet werken met een theorie en een daarop afgestemd pakket van interventies willen aanbieden. Op basis daarvan zouden we een duidelijk profiel van de interventies kunnen verwachten.

De Hoenderloogroep (1999a, 1999b) heeft een paar jaar geleden een voormalige kazerne in Wezep ingericht als een Glen Mills highschool. Het Glen Mills-model is ongeveer 25 jaar geleden ontstaan in de VS. Sam Ferrainola startte toen een internaat voor jongens die afkomstig waren uit het criminele circuit en dan met name uit jeugdbendes, de Glen Mills School. In de Glen Mills-methode gebruikt men de groepsdynamiek van de jeugdbendes voor het bereiken van maatschappelijk aanvaardbare doelen. Het uitgangspunt is dat jongeren streven naar een hoge status binnen de eigen groep. Binnen jeugdbendes is die te behalen door treiteren, intimideren en het tonen van weinig respect voor de autoriteiten, maar binnen Glen Mills door het tonen van schoolprestaties en andere maatschappelijk gewaardeerde vaardigheden. Jongeren krijgen bij binnenkomst de laagste status, hebben nauwelijks privileges en worden onderworpen aan een streng regime. Door positief gedrag kan de jongere een hogere status krijgen, waarbij meer privileges horen. Een verworven status staat niet vast: de jongere kan hem altijd verliezen door negatief gedrag. Het statusregime wordt in belangrijke mate door de jongeren zelf in stand gehouden. Een nieuweling moet tot in detail verantwoording afleggen aan een groepsgenoot (en dus niet aan een betaalde medewerker van de instelling) die hoger in rang is en die de orde handhaaft. De regels worden in hoge mate door de jongeren zelf bepaald. De 'bulls club', gevormd door de jongeren van het hoogste statusniveau, heeft inspraak in het beleid van de organisatie. De organisatie zorgt verder voor een aantal randvoorwaarden, zoals een strak regime van activiteiten, veel aandacht voor opleiding, terugkeer naar huis en arbeidstoeleiding. Het Centrum Onderzoek Jeugdhulpverlening doet momenteel effectonderzoek op de school.

Sinds 1996 zijn deskundigen van het Paedologisch Instituut in Amsterdam betrokken bij de Kolkemate (Spanjaard, 1998). Met behulp van hun inbreng is de Kolkemate overgestapt op het werken met een taakvaardigheidsmodel. Bij dit model gaat men ervan uit dat jongeren in iedere levensfase een aantal ontwikkelings-taken moeten uitvoeren. Ontwikkelingstaken zijn bijvoorbeeld de bepaling van de eigen positie ten opzichte

van de ouders, de acceptatie van maatschappelijke regels, het leren van sociale vaardigheden en het verkrijgen van kennis en vaardigheden voor een later beroep (Slot, 1999). Het idee is dat de doelgroep deze vaardigheden niet of in onvoldoende mate bezit en daardoor in de problemen komt en problemen veroorzaakt. Binnen het taakvaardigheidsmodel wordt gepoogd om deze vaardigheden alsnog aan te leren. Er is een keur aan technieken bedacht en ontwikkeld. Gemeenschappelijk hieraan is dat de vaardigheid geoperationaliseerd en getraind wordt binnen de setting van de inrichting. Dit kunnen vaardigheden zijn die te maken hebben met de dagelijkse routine, zoals op tijd komen of lichamelijke hygiëne, maar ook vaardigheden die te maken hebben met het oefenen van sociaal gedrag, zoals op je beurt wachten of het ontvangen van commentaar op je gedrag. Hoewel men op de Kolkemate zoveel mogelijk uitgaat van de doelen van de jongere zelf, is het trainingsprogramma verplicht en wordt gewenst gedrag bijgehouden op een puntenkaart.

Toepassing van het drempelmodel in de beide inrichtingen

De Glen Mills school en de Kolkemate werken vanuit verschillende veronderstellingen. Bij onze analyses gaan we echter niet uit van de ideologie van de instelling, maar van de concreet uitgevoerde interventies. Er is daarom voor elke inrichting een lijst samengesteld van alle gepleegde interventies. Omdat we de bruikbaarheid van het drempelmodel eerst in grote lijnen wilden toetsen, hebben we afgezien van de uitgebreide praktijkanalyse die optimaal zou zijn voor onze methode. We hebben ons echter ook niet willen beperken tot de methode die in effectonderzoek gebruikelijk is, namelijk beschrijving van een project waarvan de effectiviteit moet worden bepaald op basis van documenten en persoonlijke impressies van dat project. Daarom is gekozen voor een pilotstudy, waarbij vijf onafhankelijke deskundigen (pedagogen en psychologen die werkzaam zijn in de jeugdhulpverlening, reclassering of criminaliteitspreventie) op basis van een omschrijving de interventies gescoord hebben op hun te verwachten effect op A, S, E en D. Per interventie was een score mogelijk van -4 (sterk negatief effect) tot 4 (sterk positief effect). Over de interventies met hoge gemiddelde scores (drie of meer) is er over het algemeen consensus tussen de deskundigen over een positief verwacht resultaat van de interventie. Bij een lage gemiddelde score (één of minder) geloofde over het algemeen geen van de deskundigen echt in sterk effect. Bij de scores daartussen kon de mening van de deskundigen sterk uiteenlopen. Daarom worden alleen scores van drie en hoger verder aangeduid als een positief effect.

Tabel 1 laat de interventies zien van de Glen Mills School en de gemiddelde scores op vijf aspecten van functioneren die onderscheiden worden in het drempelmodel. De eerste term, attitude, is gesplitst in de door de jongere verwachte kosten en baten van zijn/haar gedrag en zijn/haar morele waarden. In de kolom met betrekking tot ‘kosten/baten’ hebben vier van de dertien gescoorde interventies een hoge score, dat wil zeggen een score van drie of hoger. Dat betekent dat de deskundigen verwachten dat die vier interventies ertoe zullen leiden dat de jongeren hogere kosten verwachten van crimineel gedrag. Bij het andere aspect van attitude, in de kolom ‘waarden’, zien we geen enkele interventie met een hoge score. De deskundigen verwachten geen effecten of verschillen daarover te veel van mening. We kunnen dan ook niet concluderen dat deze interventies morele bezwaren van jongeren versterken tegen crimineel gedrag. In de kolom ‘sociale norm’ scoren vijf van de dertien interventies hoog, in de kolom ‘eigen effectiviteit’ vier. De scores op het gedrag binnen de inrichting zijn verspreid over veel interventies: slechts vier van de dertien interventies scoren nergens hoog, zes scoren eenmaal hoog, twee scoren tweemaal hoog en slechts één, het deel uitmaken van een elitegroep, scoort driemaal.

De deskundigen scoren alleen bij het werken in een betaalde baan een hoog positief effect op de drempel. Dat betekent dat het panel maar van één interventie verwacht dat ze de overgang van prosociaal gedrag binnen de inrichting naar prosociaal gedrag buiten de inrichting eenvoudiger maakt.

In tabel 2 zijn de interventies in de Kolkemate op een rij gezet met hun scores. In de kolom met betrekking tot ‘kosten/baten’ hebben twee van de negentien gescoorde interventies een hoge score, in de kolom ‘waarden’ één, bij ‘sociale norm’ drie en bij ‘eigen effectiviteit’ nul. Van de negentien interventies scoren er veertien nergens hoog, vijf scoren er eenmaal hoog en slechts één interventie, de versterking van het sociaal netwerk, scoort op drie termen hoog. Bij twee van de negentien interventies (versterking van het sociale netwerk en ondersteuning in de nazorg) wordt door de deskundigen een positief effect op de drempel verwacht.

Conclusies

De Glen Mills School stelt groepsrollen centraal en men zou dus verwachten dat de effecten op het aspect ‘sociale norm’ groot zijn. Inderdaad zijn de meeste hoge scores te vinden in die kolom. Er zijn echter bijna net zoveel hoge scores bij ‘kosten/baten’ en bij ‘eigen effectiviteit’ en dat lijkt niet direct te passen bij de Glen Mills-methode. Men richt zich volgens onze respondenten in de school op meer termen uit de drempelmethode dan strikt genomen volgens het groepsdynamiekmodel noodzakelijk is. In de tabel van de Kolkemate is de afstand tussen theorie (het taakvaardigheidsmodel) en de praktijk (de inschatting van feitelijke invloed van interventies) nog groter. Het model is nauwelijks te herkennen in tabel 2. De belangrijkste interventie ten behoeve van gedragsverandering is het vergroten van

Tabel 1 Verwachte effectiviteit van interventies binnen de Glen Mills School op vijf aspecten van functioneren in verband met crimineel gedrag.

Interventies	Gemiddelde score op:				
	kosten/baten crimineel gedrag	prosociale waarden	sociale norm	eigen effectiviteit	prosociaal gedrag buiten de inrichting(drempel)
Mentorgesprekken	1,2	2,6	3,2	2,6	1,2
Directieve structuur	2,2	1,2	2,0	1,0	1,1
Eigen keuze	2,0	1,8	1,8	1,6	2,0
Confrontaties	2,4	2,0	3,2	2,4	1,6
Groepsinvloed	3,0	2,4	3,2	2,6	1,4
Scholing	3,2	0,8	2,0	2,8	2,8
Deel uitmaken van elitegroep	3,4	2,2	3,2	3,2	1,4
Dagelijkse gespreksgroep	2,0	2,4	3,2	2,4	1,1
Sport	1,2	0,6	1,4	2,4	0,8
Aanleren van normen (uitdrukkelijk geen regels)	2,2	2,8	2,6	2,6	2,0
Praktische en sociale vaardigheden	2,4	1,4	2,2	3,0	2,6
Kunnen stijgen in hiërarchie (status/ privileges)	2,8	1,6	2,8	3,0	2,1
Werken in betaalde baan	3,6	2,0	1,8	3,4	3,6

Tabel 2 Verwachte effectiviteit van interventies binnen de Kolkemate op vijf aspecten van functioneren in verband met crimineel gedrag.

Interventies	Gemiddelde score op:				
	kosten/baten crimineel gedrag	prosociale waarden	sociale norm	eigen effectiviteit	prosociaal gedrag buiten de inrichting(drempel)
Planmatige vaardigheidstraining	1,4	1,4	1,6	2,8	2,2
Groepsgewijze vaardigheidstraining	2,2	2,2	3,0	2,8	2,0
Verplichte deelname aan het programma	1,0	0,8	1,4	1,4	0,6
Intern wonen	1,2	0,2	0,6	0,8	0,5
Feedback via puntensysteem	2,6	2,2	2,4	2,4	1,1
Werkrelatie met groepsleiding	1,4	2,6	2,8	2,4	1,2
Mentorgesprekken	1,2	2,6	3,2	2,6	1,2
Versterking sociaal netwerk	3,0	2,0	3,6	2,8	3,2
Voorbereiding op vervolgsituatie	1,8	1,4	2,6	2,4	2,6
Gespreksgroep	1,2	2,0	2,4	1,4	1,1
Gefaseerde uitbreiding van verlof	2,0	1,4	1,4	2,0	2,4
Ondersteuning bij de nazorg	1,2	1,0	2,8	2,4	3,0
Scholing	3,2	0,8	2,0	2,8	2,8
Time-out	1,8	0,6	0,6	0,0	-1,1
Gedragsinstructies	1,6	0,6	1,4	2,2	1,6
Opgesloten zitten	0,8	0,8	1,6	-1,0	-1,4
Delictanalyse	2,2	2,2	1,4	1,0	1,2
Directieve structuur	2,2	1,2	2,0	1,0	1,1
Sportactiviteit	1,8	3,5	2,3	2,3	0,6

vaardigheden en dat zou tot een vergroting van de eigen effectiviteit moeten leiden. Juist daar vinden we geen hoge scores. Er zijn weliswaar redelijk wat middelmatige scores (net onder de drie), maar toch bevreemdt het ons dat de scores op de andere aspecten sterker zijn. Bovendien scoren juist de typische interventies die op taakvaardigheid zijn gericht (planmatige vaardigheidstraining, groepsgewijze vaardigheidstraining, feedback via puntensysteem, gedragsinstructies, directieve structuur) relatief laag.

Voor de praktijk hoeft het geen probleem te zijn dat de beide onderzochte inrichtingen gedeeltelijk anders lijken te werken dan hun filosofie voorschrijft. Boendermaker (1999) beschrijft dat er overall tot op zekere hoogte eclecticisch wordt gewerkt. Er kunnen inhoudelijk goede redenen zijn voor (bepaalde) combinaties van interventies binnen en buiten een filosofie. Het is echter niet mogelijk om de resultaten van effectstudies bij deze inrichtingen direct te interpreteren als een ondersteuning van de officiële filosofie. In principe kunnen de interventies buiten die filosofie belangrijker zijn of kan het zo zijn dat alleen bepaalde combinaties van interventies binnen en buiten de filosofie van de inrichting werken.

Discussie

In dit artikel hebben we een methode, het drempelmodel, geïntroduceerd om het werk in inrichtingen en hun effecten systematisch te kunnen vergelijken. Vergeleken met meer gangbare methoden, zoals die van Bol (1995) heeft het drempelmodel meer oog voor detail (informatie over afzonderlijke interventies), maar biedt de methode ook voldoende afstand om de aanpak in verschillend gearde inrichtingen met elkaar te vergelijken. Het drempelmodel is geïllustreerd met een verkennende studie naar het werk in twee inrichtingen. Hoewel wij ook enkele kritische kanttekeningen willen plaatsen bij onze methode, toont de verkenning ons inziens aan dat hij uitvoerbaar en nuttig is.

De uitvoerbaarheid van de methode wordt het best geïllustreerd door het gegeven dat vijf deskundigen in staat waren om op basis van schaarse informatie de interventies van twee anders gearde inrichtingen te scoren. Echter, de scores van de deskundigen liepen bij sommige interventies nogal uiteen en er waren soms ook grote verschillen bij de verwachte effecten op de drempel. De betrouwbaarheid van de scores moet hoger, en dat kan

door preciezer informatie over de interventies te verstrekken en de deskundigen vooraf te trainen in het drempelmodel. Ondanks deze beperkingen is de kwaliteit van de informatie over inrichtingen beter dan die van de gangbare studies waarbij de onderzoeker alleen en vaak slechts op basis van ambtelijke projectomschrijvingen of ‘fingers-pitzengefühl’ de inrichting van een, zoals we hebben laten zien, soms slecht passend label voorziet (zie hiervoor ook Bartels, Schuurmsma, & Slot, 2001).

Het nut van de methode wordt ons inziens treffend geïllustreerd door het feit dat we hebben kunnen aantonen dat twee inrichtingen die zichzelf nadrukkelijk met een eigen filosofie presenteren, in hun feitelijk werk daar (ook) van afwijken. Het feit dat die afwijkingen bestaan laat zien waarom gangbare interpretatie van effectgegevens ons op een dwaalspoor kunnen zetten: positieve of ook teleurstellende resultaten van effectstudies zouden ten onrechte toegedicht kunnen worden aan de methoden waarmee de inrichtingen zich affichereren.

Wij hebben niet laten zien hoe effecten op recidive in de onderzochte inrichtingen geïnterpreteerd kunnen worden, omdat gegevens over die effecten (nog) niet beschikbaar zijn. We willen echter wel aangeven hoe zo’n analyse eruit kan zien. Als er veel inrichtingen met elkaar vergeleken kunnen worden is een statistische aanpak mogelijk die aangeeft welke (combinaties van) termen uit het model optimaal zijn. De ervaringen met eerdere metaevaluatie (Polder & Van Vlaardingen, 1992) geven aan dat de doelgroep van de inrichtingen dan niet al te divers mag zijn. Zijn er minder inrichtingen, dan ligt een kwalitatieve aanpak meer voor de hand. In dat geval lijkt het raadzaam om inrichtingen met elkaar te vergelijken die op een aantal relevante termen van elkaar verschillen, maar verder veel met elkaar gemeen hebben.

Literatuur

- Baerveldt, C. (1993). Het gebruik van rationele keuzeconstructies bij de evaluatie van interventies. *Tijdschrift voor criminologie*, 35, 158-176.
- Baerveldt, C. (1995). Vandalisme en vernielingen. In H. Ganzeboom, & S. Lindenberg (Red.), *Niet alleen normvervaging*.

- Achtergronden van de belangrijkste vormen van criminaliteit en overlast in het openbaar vervoer* (pp.78-92). Den Haag: Eysink Smeets & Etman.
- Baerveldt, C. (1996). Het theoretisch nut van praktisch onderzoek. In I. H. J. Starmans (Red.), *Verklarende sociologie. Opstellen voor Reinhard Wippler* (pp. 77-91). Amsterdam: Thesis publishers.
- Bartels, A. J., Schuurmsma, S., & Slot, N. W. (2001). Interventies. In R. Loeber, N.W. Slot, & J. Sergeant (2001). *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie. Omvang, oorzaken en interventies* (pp. 291-318). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Boendermaker, L. (1999). *Justitiële behandelinrichtingen voor jongeren. Populatie en werkwijze*. Leuven/Apeldoorn: Garant.
- Bol, M. W. (1995). *Gedragbeïnvloeding door strafrechtelijk ingrijpen; een literatuurstudie*. Onderzoek en beleid, nr. 159. Arnhem: Gouda Quint.
- De Vries, H. (1993). Determinanten van gedrag. In V. Damoiseaux, H. T. van der Molen, & G. J. Kok (Red.), *Gezondheidsvoorlichting en gedragsverandering* (pp. 109-132). Assen: Van Gorcum.
- Dienst Justitiële Jeugdinstellingen (1998). *Programma Kwaliteitszorg, Informatiebulletin*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Hoenderloogroep (1999a). *Glen Mills School. School voor winnaars*. Twello: auteur.
- Hoenderloogroep (1999b). *De Glen Mills School: beschrijving van het programma. Versie 2*. Twello: auteur.
- Horjus, B. (1995). *In het zweet voor de coole boys: het effect van justitiële opvanginrichtingen met een uiteenlopende methodiek op delinquente jongens in het JOC en het Nieuwe Lloyd*. Zeist: St. Timon.
- Horjus, B. (1997). De kunst van het effectieve bloemschikken. In C. Baerveldt, & H. Bunkers (Red.), *Jeugd en Cel* (pp. 142-153). Utrecht: de Tijdstroom.
- Kok, G. J., & Oostveen, T. (1987). Modellen ter verklaring van gezondheidsgedrag II. *GVO/Preventie*, 4, 225-233.
- Loeber, R., Slot, N. W., & Sergeant, J. (2001). *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie. Omvang, oorzaken en interventies*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Ministerie van Justitie (1997). *Criminaliteit in relatie tot de integratie van etnische minderheden*. Den Haag: auteur.
- Polder, W., & Van Vlaardingen, F. C. (1992) *Preventiestrategieën in de praktijk. Een meta-evaluatie van criminaliteitspreventieprojecten*. Arnhem: Gouda Quint.
- Slot, N. W. (1999). Competentievergroting bij straf, behandeling en preventie. Niet gepubliceerde bijdrage voor het NIP-congres *Van preventie tot straf, naar meer sociale vaardigheden bij jongeren, de enige weg?* op 5 november 1999.
- Spanjaard, H. (1998). Competentievergroting in een jeugdinstelling. In W. Koops, & N. W. Slot (Red.), *Van lastig tot misdadig* (pp. 117-131). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.